

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

Bağlantısızlık Hareketinin Soğuk Savaş Siyasetindeki Etkinliği: Bağlantısızlık 2.0 için İmkân ve Kısıtlar

The Effectiveness of the Non-Alignment Movement in Cold War Politics: Possibilities and Constraints for Non-Alignment 2.0

Hakan MORÇİÇEK^a Yasin AVCI^{b*}

^a Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0001-5346-9177

^b Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Konya / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0002-1909-4778

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 29 Aralık 2023

Kabul tarihi: 31 Mayıs 2024

Anahtar Kelimeler:

Bağlantısızlık Hareketi,

Bağlantısızlık 2.0,

Soğuk Savaş,

Soğuk Savaş 2.0,

Aktif Bağlantısızlık.

ÖZ

Bağlantısızlık Hareketi (BH) Soğuk Savaş siyasetini karakterize eden kutuplaşma, nüfuz alanları oluşturma ve blok politikalarına sıkı sıkıya bağlı kalmaya karşı; bağımsızlık, self determinasyon, eşitlik ve iş birliği gibi değerleri savunarak Soğuk Savaş döneminin gerilimlerinin yumuşamasını, Birleşmiş Milletler'in (BM) ve uluslararası ilişkilerin demokratikleşmesini, Üçüncü Dünya ülkelerinin uluslararası sisteme entegre edilmesini ve uluslararası gündemin pozitif yönlü değişmesini sağlamıştır. BH ayrıca Soğuk Savaş döneminin askerî yapısını nitelendiren silahlanma yarışı, nükleer silahlar, askerî paktlar, yabancı üsler ve vekalet savaşlarına karşı; silahsızlanma, barış içinde bir arada yaşama ve şiddet içermeyen uluslararası ilişkiler gibi değerleri savunarak silahsızlanmaya ilişkin gündemlerin oluşmasına, silahsızlanma anlaşmalarının yapılmasına ve arabuluculuk faaliyetleri ile ihtilafların yumuşamasına katkı sağlamıştır. Savunduğu değerleri diğer devletlere aşılıyarak üye sayısını artıran BH sayesinde Soğuk Savaş'ın daha geniş bir alana yayılması engellenmiştir. Ancak BH üyesi devletlerde yaşanan lider değişimleri, ulusal hedeflerinde yaşanan farklılaşmalar ve bölgesel dönüşümler BH'nin Soğuk Savaş siyasetindeki etkinliğinin azalmasına; Soğuk Savaş'ın sona ermesi ise BH'nin varlığına dair tartışmalara sebebiyet vermiştir. Her ne kadar Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte BH'nin de varlık sebebinin ortadan kalktığı iddia edilse de günümüzde yaşanan ABD-Çin rekabeti ve Rusya'nın Ukrayna işgali sonrası uluslararası sistemde ortaya çıkan bloklar arası gerilimler gibi gelişmeler BH'yi canlandırabilecek niteliktedir. Tüm bu noktalardan hareketle bu çalışmada BH'nin Soğuk Savaş dönemindeki etkinliği üzerinden 21. yüzyılda Bağlantısızlık 2.0 için imkân ve kısıtlar irdelenmiştir.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: December 29, 2023

Accepted: May 31, 2024

Keywords:

Non-Alignment Movement,

Non-Alignment 2.0,

Cold War,

Cold War 2.0,

Active Non-Alignment.

ABSTRACT

The Non-Alignment Movement (NAM) contributed to the easing of Cold War tensions, the democratization of the United Nations (UN) and international relations, the integration of Third World countries into the international system and a positive change in the international agenda by advocating values such as independence, self-determination, equality and cooperation against strict commitment to bloc politics, polarization, and spheres of influence which characterized Cold War Politics. NAM also made contributions to the establishment of disarmament agendas, disarmament agreements, and the détente of conflicts through mediation activities by advocating values such as disarmament, peaceful coexistence and non-violent international relations against the arms race, nuclear weapons, military pacts, foreign bases and proxy wars which characterized the military structure of the Cold War era. Thanks to the NAM, which increased its membership by instilling its values into other states, the Cold War was prevented from spreading to a wider area. However, the leadership changes in the NAM member states, the differentiation in national interests and regional transformations led to a decrease in the effectiveness of NAM in Cold War politics, and the end of the Cold War led to discussions about the existence of NAM. Even though it is argued that with the end of the Cold War, the raison d'être of the NAM vanished, current developments, such as the US-China rivalry and the inter-bloc tensions that emerged in the international system after Russia's invasion of Ukraine, could revitalize the NAM. Based on all these points, the possibilities and constraints for Non-Alignment 2.0 in the 21st century based on the effectiveness of NAM during the Cold War was studied in this work.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: yasinavci@selcuk.edu.tr

EXTENDED ABSTRACT

In this study, the possibilities and constraints of the effectiveness of Non-Alignment 2.0 in 21st-century international politics are discussed through the effectiveness of the Non-Aligned Movement (NAM) in Cold War politics. First of all, the study focuses on the historical framework of non-alignment. Regarding the historical framework of non-alignment, the politics of the Cold War period stands out. So much so that the involvement in the West-East bloc and the policy of creating spheres of influence, which emerged under the leadership of the USA and the USSR in this period, was seen as a threat to the sovereignty of the newly independent states. However, developments such as nuclear armament, proxy wars and military pacts that characterized the military structure of Cold War politics were considered primary threats by the newly independent states. Therefore, some of the newly independent states aimed to change the politics of this period in favour of their own interests by developing cooperation opportunities between them, rather than side with a bloc in the Cold War politics. Because, compared to the newly independent states, their inclusion in any bloc will cause these states to rank lower in the hierarchy within the bloc and therefore become an international actor under the guidance of the great powers. To put it briefly, after the aforementioned states gained their independence from the former colonial states, they didn't join the USA and the USSR the Cold War politics. Because they did not want to choose new masters for themselves by getting involved in the conflict. In the second part of the study, the capacity of NAM to influence Cold War politics and the military structure imposed by this politics is examined. As is known, Cold War politics was characterized by elements such as bloc formation and the creation of spheres of influence, while military alliances, proxy wars, and nuclear armament manifested themselves as military outcomes of this politics. The underlying basis of the aforementioned political and military structure is the balance of terror or horror based on the second strike capacity. However, NAM has rejected the political panorama imposed by the Cold War and has endeavored to disperse the political atmosphere it deems dangerous for the entire world. Ultimately, it can be claimed that NAM achieved partial success. In other words, NAM was both unsuccessful and successful in influencing Cold War politics. So much so that while NAM failed in matters such as polarization, creating spheres of influence, and complete denuclearization, it was successful in terms of contributing to the easing of Cold War politics, supporting disarmament or arms limitation agreements, ensuring the diversification of the international political agenda, and preventing the Cold War from spreading to more areas. Based on this, in the third part of the study, the possibilities and constraints of the potential effectiveness of NAM 2.0 in 21st-century politics are discussed, through the success-failure situation in question and the key factors that cause it. Firstly, labelling the tensions causing polarization in the 21st century as a new Cold War is a bold interpretation. Therefore, the subject is approached without making any specific characterization in the context of the new era. Secondly, just as Cold War politics brought forth its antithesis, namely NAM, international politics in the 21st century also has the potential to bring forth NAM 2.0. The emergence of NAM 2.0, which aims at a new international political practice and epistemology, is both possible and necessary. Thirdly, while very few states in the world now retain the profits of systemic inequality, many more states are suffering from the system. In this respect, NAM 2.0, which aims to change the systemic agenda and even the system itself, will correspond to the overwhelming majority of the world. Taking all these points into consideration, the first conclusion reached within the scope of the study is that NAM 2.0 is not only a possibility but also a necessity in the current state of the international system. The second conclusion is that the effectiveness capacities of NAM 2.0 are closely tied to the lessons learned from the experiences of NAMs during the Cold War era. The third conclusion is that NAM 2.0 can contribute to rich expansions not only in the practice but also in the epistemology of International Relations. So much so that, thanks to NAM 2.0, the status quo structure of the International Relations discipline can be shaken and ontologies such as global equality, welfare, justice and human rights can gain the reputation they deserve in the discipline.

Giriş

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) Soğuk Savaş döneminde öz çıkarları doğrultusunda dünyayı şekillendirmek için rekabet ederken bu iki devletten farklı bir dünya tahayyülüne sahip olan Üçüncü Dünya devletleri Bağlantısızlık Hareketi (BH) etrafında bir araya gelmiştir. Batı'nın sömürgeci olmaktan yeni kurtulmuş olan bu devletler, iki süper gücün domine ettiği gerilim siyaseti içerisinde bloklara dâhil olup kendilerine yeni bir patron seçmek yerine bağlantısız kalıp iş birliği yaparak kendi çıkarları doğrultusunda Soğuk Savaş siyasetini değiştirmeye çalışmışlardır. Bir başka anlatımla BH sayesinde sömürgeleştirilmiş dünya ayağa kalkmış, Birinci veya İkinci Dünya'nın tamamlayıcısı olarak değil, başlı başına bir oyuncu olarak uluslararası ilişkiler içinde hak ettiği yeri talep etmiştir (Prashad, 2019, s. 79).

Soğuk Savaş siyasetine bir tepki olarak ortaya çıkan BH'nin, bu dönemin sona ermesi ile varlık sebebini kaybettiği ve bu doğrultuda sonunun geldiği iddia edilmiştir (Sönmezoğlu, 2009, s. 6). Soğuk Savaş'ın blokları ortadan kalksa da BH'nin siyasi, ekonomik ve kültürel konulara odaklanarak varlığını ve işlevini sürdürdüğü de dile getirilmiştir (Sadri, 1999, s. 129-135). BH'nin Soğuk Savaş sonrasındaki varlığını ABD'ye yönelik "karşı hegemonik ideoloji" ile açıklayanlar da mevcuttur (Voeten, 2000). Bir başka anlatımla Soğuk Savaş sonrası dönemde BH'nin mevcudiyetini sürdürdüğü tezi, ABD özelinde ortaya çıkan tek kutuplu dünyaya karşı bir duruşla açıklanmıştır. Soğuk Savaş sonrasında dünyanın yeni kutuplaşmalara tanık olduğu iddiası üzerinden BH'nin mevcudiyetini ortaya koyma girişimi ise özellikle iki gelişme özelinde kendisini göstermektedir. Bunlardan ilki Çin'in yükselişi dolayısıyla ortaya çıkan ABD-Çin rekabeti, diğeri ise Rusya'nın Ukrayna işgali üzerinden Batı dünyası ile yaşadığı gerilimdir. Bahse konu iki gelişme İkinci Soğuk Savaş (Fortín, Heine ve Ominami, 2020) (Heine, 2022) (Sapolsky, 2019) (Fofack, 2022) ile bağlantısızlığa dönüş (Menon, 2022), Bağlantısızlık 2.0 (Traub, 2022) ve Aktif Bağlantısızlık (Heine, 2022) gibi kavramları içeren politik ve akademik gündemi yaratmıştır.

Bu noktalardan hareketle BH'nin Soğuk Savaş siyasetindeki etkinliği üzerinden Bağlantısızlık 2.0'in¹ imkân ve kısıtlarını sorunsallaştıran bu çalışma üç bölümden oluşmuştur. Çalışmanın ilk bölümünde Bağlantısızlığın tarihsel olarak ortaya çıkış süreci üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde BH'nin Soğuk Savaş siyaseti üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Öyle ki Soğuk Savaş siyasetine bir tepki olarak ortaya çıkan BH zamanla bu dönemin siyaset karakterini etkiler hale gelmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise BH'nin Soğuk Savaş dönemindeki etkinliği üzerinden Bağlantısızlık 2.0'in imkân ve kısıtları irdelenmiştir. Çünkü Soğuk Savaş gibi büyük güçlerin açık şekilde domine ettiği siyaset koşullarının olduğu bir dönemde etki kapasitesi bulunan BH, çok kutupluluğun karakterize ettiği 21. yüzyıl uluslararası siyasetinde hem geniş bir hareket kabiliyetine hem de etkinliğini daraltacak kısıtlara sahiptir.

Bağlantısızlık Hareketinin Tarihsel Olarak Ortaya Çıkışı

Bağlantısızlığın tarihsel çerçevesini ele almak için BH'ye dâhil olan devletlerin tarihsel deneyimleri ile dönemin uluslararası siyaset koşulları ortaya konmalıdır. Bağlantısızlığı

¹ Bağlantısızlık Hareketi Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte ortadan kalkmamış ve hatta üye sayısını arttırmıştır. Ancak Bağlantısızlık Hareketi'nin Soğuk Savaş dönemindeki etkinliğini Soğuk Savaş sonrası dönemde de sürdürdüğünü ileri sürmek mümkün değildir. Dolayısıyla çalışma kapsamında "Bağlantısızlık 2.0" ile kastedilen, Bağlantısızlık Hareketi'nin Soğuk Savaş dönemindeki etkin aktörlüğünü 21. yüzyılda yeniden kazanmış muhtemel halidir. Dolayısıyla "Bağlantısızlık 2.0" bir devletler grubuna değil 2015'te kurumsal olarak üye sayısı 120 devlete ulaşmış Bağlantısızlık Hareketi'ne karşılık gelmektedir.

benimseyen devletleri ortaklaştıran en önemli unsurlardan bir tanesi hemen hemen hepsinin sömürge geçmişine sahip olmasıdır (Singham ve Hune, 1986, s. 57). Yıllarca Batı tarafından sömürülen Asya, Afrika ve Latin Amerika halklarındaki bağımsızlık talebi, BH için yaşamsal bir değere sahip olmuştur (Sönmezoğlu, 2009, s. 4). Sömürge döneminde siyasi bağımlılık, ırksal eşitsizlik ve ekonomik sömürü altında yaşayan bu halkların ulusal bilinç kazanmaları neticesinde sömürgeci güçlere yönelik mücadeleleri başlamıştır. İki dünya savaşı ise sömürgelerin bağımsızlık yolundaki çabalarını hızlandırmıştır. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında hızlanan dekolonizasyon süreci ile birlikte, Asya ve Afrika kıtalarındaki sömürgeler Batıya bağlı oldukları zincirleri kırmışlar ve bağımsız devletler olarak uluslararası ilişkilerdeki yerlerini almışlardır (Sander, 2020, s. 396-397).

Sömürge geçmişlerine ek olarak BH'yi oluşturan devletlerde ham madde üretimine dayalı ekonomi, yapay sınırlar, yerel çatışmalar (Aytaç, 2011, s. 66) ve az gelişmişlik gibi ortak sorunlar söz konusudur (Hobsbawm, 1995, s. 357). BH, her ne kadar Soğuk Savaş zamanında Üçüncü Dünya devletlerinin bir araya gelmesi ile ortaya çıkmış olsa da oluşumunda elzem olan Üçüncü Dünya dayanışmasının ve birlikteliğinin izleri Soğuk Savaş öncesinde ortaya çıkmıştır. Öyle ki self-determinasyon ilkesini ve sömürgecilik karşıtlığını kendilerine dayanak yapan bu devletler iki dünya savaşı arasında Emperyalizm Karşıtı Cemiyet (Tekin ve Dolu, 2020, s. 66-67), Uluslararası Barış Konferansı ve Ezilen Halklar Kongresi gibi oluşumlarla bir araya gelmişlerdir. 1927'deki Ezilen Halklar Kongresinde sömürge halklarının liderleri ilk kez bir araya gelme imkânı bulmuştur. Nehru bu kongreyi, Asya'nın diğer milliyetçi hareketleriyle daha samimi temas kurma imkânını veren faydalı bir propaganda aleti olarak değerlendirmiş ve bu oluşumun uzun vadeli sonuçlar vermesini beklediğini ifade etmiştir (Guitard, 1966, s. 19-20).

Bağımsızlıklarını yeni kazanan ve benzer sorunlar ile sömürge geçmişine sahip olan devletler, kendilerini bu kez de ABD ve SSCB liderliğindeki bloklar arası rekabete dayanan Soğuk Savaş içinde bulmuşlardır (Erhan ve Özkoç, 2020, s. 40-45). Soğuk Savaş'ın iki kutuplu sistemi, bağımsızlıklarını yeni kazanmış devletler üzerinde taraf seçmelerine yönelik bir baskı oluşturmuş ve onların egemenlikleri ile bağımsızlıklarını aşındırma/yok etme tehlikesini yaratmıştır (Singham ve Hune, 1986, s. 68). İki kutup arasında karşılıklı kesin imhaya dayanan dehşet/terör dengesi bağımsızlıklarını yeni kazanmış devletler için tehlikeli bir uluslararası ortam yaratmıştır (Prashad, 2019, s. 16). Buradan hareketle tek başlarına Soğuk Savaş sistemini değiştirme, blokları etkileme ve var olduklarını gösterme imkânları kısıtlı olan Üçüncü Dünya devletleri bloklardan birine dâhil olmayı yeni bir zincire bağlanmak ve kendilerine yeni bir efendi seçmek olarak görmüşlerdir (Armaoğlu, 1983, s. 630).

Üçüncü Dünya devletlerinin bir kısmı Batı ve Doğu blokları arasında seçim yaparak Soğuk Savaş'ın tarafı olurken diğerleri bloklardan uzak kalmayı tercih etmiş ve Soğuk Savaş'ın tarafı olmayı reddetmiştir (Uçarol, 2010, s. 877). 1954'te Hindic'in'e Soğuk Savaş taraflarının müdahale edeceği ve Soğuk Savaş'ın bu bölgeye de yayılacağı endişesiyle Hindistan, Pakistan, Endonezya, Seylan ve Burma liderleri bir araya gelmiştir. Görüşmede, Asya ve Afrika devletlerini içerecek ve sömürgecilik karşıtlığı gibi ortak değerler ile çıkarların tartışılacağı bir konferans yapılması kararlaştırılmıştır. 1955'te Bandung'ta Afrika-Asya Konferansı adı altında 29 devlet bir araya gelmiş ve kitle imha silahları ile ham madde fiyatları gibi konular üzerine tartışmıştır (Best ve diğerleri, 2020, s. 352-354). Tüm dünyayı ilgilendiren meselelerde bir seslerinin olmadığı endişesi (Lüthi, 2016, s. 98) ve bağımsız devletler olarak uluslararası sistemde kendi lehlerine olacak politikaları iş birliği çerçevesinde yürütme isteği bu devletleri bir araya getirmiştir (Tekin ve Dolu, 2020, s. 67).

29 devlet arasında Soğuk Savaş'ta taraf olan Türkiye, Filipinler, Çin Halk Cumhuriyeti, Kuzey Vietnam ve Güney Vietnam gibi devletlerin bulunması Konferans kapsamında çok ciddi

bir Soğuk Savaş eleştirisi yapılmasını engellemiştir (Arı, 2017, s. 262). Bunun yerine Kongrede aşığıda sıralanan ilkelere dayalı yeni bir dünya düzeni teklif edilmiştir (Singham ve Hune, 1986, s. 66):

1. *Temel insan haklarına ve Birleşmiş Milletler Şartı'nın amaç ve ilkelerine saygı.*
2. *Tüm ulusların egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı.*
3. *Tüm ırkların eşitliğinin ve büyük ve küçük tüm ulusların eşitliğinin tanınması.*
4. *Başka bir ülkenin iç işlerine müdahale etmekten veya karışmaktan kaçınma.*
5. *Birleşmiş Milletler Şartı'na uygun olarak, her ulusun tek başına ya da toplu olarak kendini savunma hakkına saygı gösterilmesi.*
6. (a) *Büyük güçlerden herhangi birinin özel çıkarlarına hizmet etmek için toplu savunma düzenlemelerinin kullanılmasından kaçınılması.*
(b) *Herhangi bir ülkenin diğer ülkeler üzerinde baskı uygulamaktan kaçınması.*
7. *Herhangi bir ülkenin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı saldırgan eylemlerden veya güç kullanımından kaçınılması.*
8. *Tüm uluslararası anlaşmazlıkların, Birleşmiş Milletler Şartı'na uygun olarak, tarafların kendi seçtikleri barışçıl yollarla çözülmesi.*
9. *Karşılıklı çıkarların ve işbirliğinin teşvik edilmesi.*
10. *Adalete ve uluslararası yükümlülüklerimize saygı.*

Bandung ile Asya ve Afrika'nın yeni bağımsız devletleri, insanlığın geleceğine büyük güçlerin karar vermesine engel olmaya niyetli olduklarını dünyaya bildirmiştir. Konferans, katılımcılarına Bangund Ruhunu yani ezilen halkların ortak sorunlarının çözülmesi, mevcut dünya düzeninin değişmesi için amaç benzerliği ve eylem birliği fikirlerini aşlamıştır (Singham ve Hune, 1986, s. 65-67). Konferans sayesinde Üçüncü Dünya devletleri uluslararası toplumla etkileşime geçme ve emperyalizme karşı simgesel bir duruş sergileme fırsatı yakalamıştır (Çingir, 2022, s. 99). Endonezyalı lider Sukarno'nun toplantının açılış konuşmasında Asyalılar ve Afrikalıların birlik olması gerektiğine dair yaptığı vurgu (Opening address given by Sukarno (Bandung, 18 April 1955), 2017) Üçüncü Dünya dayanışmasının ve birlikteliğinin vecizi haline gelmiştir. Ancak Bandung ile BH olarak adlandırılan kurumsal yapı ortaya çıkmamış, yalnızca buna dair fikirsel altyapı oluşmuştur.

Krusçev'in Eylül 1960'ta Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulunda yaptığı ve Soğuk Savaş gerilimini gözler önüne seren konuşmasının ardından Yugoslavya Devlet Başkanı Josip Broz Tito, Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdülnasır ve Nehru, Üçüncü Dünya liderlerini bir araya getirecek bir zirve yapılması kararını almıştır (Davis, 2011, s. 24-25). Zirvenin tartışılması için 1961'de Kahire'de toplanan liderler, zirveye katılacak devletler için şartlar belirlemiştir. Katılım şartları arasında farklı siyasi ve toplumsal yapıdaki ulusların barış içinde bir arada yaşamasına ve ulusal bağımsızlık mücadelelerine destek verme, kolektif askerî paktlara katılmama, Doğu-Batı arasındaki Soğuk Savaş ihtilaflarına dâhil olmama, büyük bir güçle iki taraflı bir anlaşmanın veya bölgesel bir savunma paktının tarafı olunsa dahi Soğuk Savaş'ın tarafı olmama, Soğuk Savaş taraflarına yarar sağlayacak şekilde yabancılara askerî üs vermeme ve bağlantısızlığa dayalı bağımsız bir politika izleme yer almaktadır (Anabtawi, 1965, s. 352-353).

Sıralanan bu şartlar bağlantısızlığın ne olduğuna ve bağlantısız devletlerin uluslararası sistemde nasıl hareket edeceğine dair net bilgiler vermektedir. Kahire'deki toplantıdan sonra,

Eylül 1961’de 25 ülkenin katılımı ile Yugoslavya’nın Belgrad şehrinde konferans düzenlenmiş ve BH doğmuştur (Erken, 2018, s. 57). Bu konferansta çoğunluğu Asya ve Afrika devletleri oluştururken Latin Amerika’dan Küba, Avrupa’dan ise Yugoslavya katılımcı olarak yer almıştır. Bandung’un aksine Belgrad Konferansına bahsi geçen şartlar hasebiyle Soğuk Savaş’ın tarafı olan hiçbir devletin katılmaması, bu konferansa ayrı bir önem atfedilmesine neden olmuştur (Best ve diğerleri, 2020, s. 355). Belgrad Konferansı sonrasında bağlantısızlığı benimsemiş olan devletler düzenledikleri konferanslarla bir araya gelmeye devam etmiştir.

Bağlantısızlık Hareketi’nin Soğuk Savaş Siyasetindeki Etkinliği

BH, iki süper gücün izlediği blok politikasına karşı kendini blok karşıtı olarak tanımlamıştır. Yine BH blok politikasının kutuplaşmaya neden olduğunu iddia ederek blokların oluşturulmasına ve dünyanın büyük güçler tarafından nüfuz alanlarına bölünmesine karşı çıkmıştır. Zira BH’ye göre blok politikası dünyayı taraf seçmeye zorlamış, devletler üzerinde büyük güç baskısı oluşturmuş ve böylece uluslararası toplum arasında siyasi eşitsizliğe neden olmuştur. Hareketin liderlerinden Tito, BH’nin resmi olarak kurulduğu Belgrad Konferansının açılış konuşmasında blokların ortadan kalktığını görme arzusundan bahsetmiştir (Singham ve Hune, 1986, s. 2-82). Nehru ise birbirine karşı bağlantılara girmiş grupların iktidar savaşından uzak duracağını deklare etmiş ve Asya’daki diğer devletlere de büyük güçlerin savaş alanı olmaktan kurtulmaları için aynısını tavsiye etmiştir (Best ve diğerleri, 2020, s. 350). Çünkü Nehru’ya göre bloklardan birine dâhil olmak bağımsızlığın kaybedilmesi anlamına gelecektir (Özyaşar, 2018, s. 35).

BH iki süper gücün tesis etmeye çalıştığı siyasi hegemonya ile eşitsiz küresel güç yapısına karşı çıkmış ve bunun karşısında self-determinasyon hakkını savunmuştur (Singham ve Hune, 1987, s. 52). Yine BH’nin Havana Zirvesinde uluslararası gerilimlerin nüfuz alanları ve bloklar arasındaki rekabet ile yatıştırılmayacağı vurgulanmıştır (6th Summit Conference of Heads of State or Government of the Non-Aligned Movement, 1979). Soğuk Savaş’ın kaçınılmaz olduğu inancını reddeden (Güler, 2002, s. 81) BH, güç ve çıkardan ziyade ahlak üzerine dış politika inşa edilmesini savunmuştur (Prashad, 2019, s. 143). BH’ye göre blok liderleri tüm devletleri ilgilendiren dünya meselelerine ilişkin karar alma süreçlerini tekelleştirmeye çalışmaktadır (3rd Summit Conference of Heads of State or Government of the Non-Aligned Movement, 1970).

Ancak iki süper gücün domine ettiği ve bloklar ile nüfuz alanları etrafında gerçekleşen uluslararası ilişkiler pratiği, birçok devletin bulunduğu uluslararası sistemin realitesini yansıtmamakta; büyük güçler dışındaki devletleri görmezden gelmekte ve siyasi eşitsizlik oluşturmaktadır. Bu eşitsizliğin çözümü için uluslararası ilişkilerin demokratik hale getirilmesi gerekmektedir. BH, bu gaye için BM’yi kullanmaya çalışmıştır. BH için BM en önemli küresel kurumdur ve iki oluşum arasında ortak amaçlar söz konusudur; ancak tüm devletlerin çıkarına eşit şekilde hizmet edebilmesi ve uluslararası toplum arasındaki siyasi eşitsizlikleri ortadan kaldırabilmesi için BM’nin reforme edilmesi gerekmektedir (Singham ve Hune, 1986, s. 15-31).

BH, Kahire Konferansı deklarasyonunda Soğuk Savaş’ta blok liderlerinin sıklıkla başvurduğu askerî müdahale ve darbeleri, emperyalizmin kendi iradesini dayatmak için kullandığı neo-kolonyalist araçlar olarak tanımlamıştır. Bunları self determinasyon hakkının, uluslararası hukukun ve barış içinde bir arada yaşama ilkesinin ihlâli olarak tanımlamış ve kınamıştır (2nd Summit Conference of Heads of State or Government of the Non-Aligned Movement, 1964). BH Sri Lanka Zirvesinde ise devletlerin iç işlerine yönelik her türlü müdahaleye karşı olduğunu ve tam bağımsızlık ile tam egemenlik prensiplerini savunduğunu belirtmiştir (5th Summit Conference of Heads of State or Government of the Non-Aligned

Movement, 1976). Dolayısıyla uluslararası toplumun bloklar temelinde kutuplaşmasının uluslararası ilişkilerin kalıcı bir özelliği olduğuna inanıldığı bir dönemde BH, bu durumun bir kural olmadığını ve aşılabileceğini düşünerek dünya için yeni umutlar yaratmıştır. Soğuk Savaş sürecinde çok sayıda uluslararası ya da bölgesel örgütün çöküşüne veya işlevsiz hale gelmesine tanık olunurken, BH'nin bu süreçte varlığını korumayı başarması (Singham & Hune, 1987, s. 48-105) büyük güç ihtilafı ekseninden kaçınılabileceğini ve dış politikanın güç, çıkar ve çatışmaya dayanmak zorunda olmadığını göstermiştir.

BH üyelerinin bloklar arasında tercih yapmayı reddetmeleri Soğuk Savaş siyasetini etkilemiştir. Bilindiği üzere 1960'lardan itibaren iki blok arasındaki ilişkiler dinamisinde ve uluslararası sistemin yapısında değişimler meydana gelmiş ve yumuşuma sürecine girilmiştir. Bu değişimde 1962'de dünyayı topyekûn bir mahvoluşun eşiğine getiren Küba Krizi büyük bir paya sahip olsa da bloklar dışındaki gelişmelerin de hatırı sayılır etkisi vardır. Bu gelişmelerden bir tanesi BH'nin etkinliğinin artmasıdır (Armaoğlu, 1983, s. 623) (Palabıyık, 2020, s. 86). BH bloklar dışındaki konumu sayesinde 2. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan iki kutuplu güç dengesine yeni bir boyut kazandırmış; bloklar üzerinde baskı yapma, bloklar arasında denge kurma ve ihtilafı yumuşatma imkânı yakalamıştır (Uçarol, 2010, s. 876-878). BH'nin Soğuk Savaş'a siyasi etkisinin bir diğer ayağı BM çerçevesinde görülebilir. Bu devletler BM Genel Kurulundaki sayısal üstünlüklerini kullanarak süper güçlerin eylemlerine ve Soğuk Savaş'a yön vermeye çalışmıştır (Armaoğlu, 1983, s. 630).

BH, BM'yi Soğuk Savaş propagandası yapılacak bir platform olarak değil silahsızlanma, barış, özgürlük ve kalkınma gibi hedeflerin gerçekleştirilebileceği bir yapı olarak görmüştür. Bu yüzden BH'nin BM nezdindeki amacı, blok politikasını konsolide etmek isteyenlerin aksine, uluslararası iş birliğini geliştirmek olmuştur (Sander, 2020, s. 433). Büyük güçler, BM çerçevesinde gerçekleştirmeye çalıştıkları çıkarlarını bütün devletlerin çıkarı olarak sunmaya çalışırken, BH bu çıkarların küresel toplumu temsil etmediğini ve sınırlı olduğunu iddia etmiştir. Bu yüzden BH, BM'nin sadece büyük güçlerin değil, tüm dünya devletlerinin, özellikle de geri kalmış devletlerin çıkarlarına hizmet etmesini sağlamaya çalışmıştır. BM, kurulduğu ilk yıllarda savaşın galiplerinin çıkarlarını yansıtırken, BH üyesi devletlerin BM'ye girişi BM'nin yapısını ve uluslararası ilişkilerdeki rolünü değiştirmiştir (Singham ve Hune, 1986, s. 15-31).

BH'nin etkinliği sayesinde BM'deki tartışma zemini genişlemiş ve sadece Soğuk Savaş değil yoksulluk, barış ve eşitlik gibi konular da bu platformda daha çok yer bulmaya başlamıştır. BH bu gayeleri ile büyük güçlerin siyasi hegemonyasına meydan okuyup uluslararası ilişkilerin demokratikleşmesini sağlamıştır (Sadri, 1999, s. 128-129). Nitekim BM içerisinde oluşturdukları oy grubu sayesinde BH üyesi devletlerin desteği diplomasi kulislerinde büyük devletlerin diplomatları tarafından aranır hale gelmiştir (Sönmezoğlu, 2009, s. 5). Başka bir anlatımla, BH, iki devlet tarafından domine edilen uluslararası sistemin siyasi yapısını etkileyerek diğer devletlerin de politik görüşlerinin sorulmasını sağlamıştır. BH'nin BM'yi reforme etme eksenindeki çabaları bakımından kayda değer bir gelişme 1963'te yaşanmıştır. BH üyeleri yetersiz temsil nedeniyle BM Güvenlik Konseyi üye sayısının artırılmasını teklif etmiştir. Bu teklif akabinde Güvenlik Konseyindeki geçici üye sayısı hem BM'nin artan üye sayısını hem de Afrika, Asya ve Latin Amerika bölgelerinin çıkarlarını daha iyi yansıtması bakımından 6'dan 10'a yükseltilmiştir (Prashad, 2019, s. 152-153).

Bu gelişmeler neticesinde BH, uluslararası politikadaki faaliyetleri ile ABD ve SSCB'nin dikkatini çekmeyi başarmıştır. Öyle ki her iki devlet de BH üyelerini yanına çekmek veya rakip blokla yakınlaşmasını engellemek için girişimde bulunmuştur. Bunun en açık örneği ABD ve SSCB'nin BH üyelerine yaptıkları askerî, ekonomik ve teknik yardımlardır. Bir blokun bağılantısız bir devlete yaptığı yardım diğer blokun da aynı şekilde davranmasını tetiklemiş ve

bloklar arasında bir nevi yarış başlamıştır (Sönmezoglu, 2009, s. 5). Böylece, BH üyesi devletler blok dışı konumları sayesinde iki bloktan da yardım alma şansı yakalamıştır. Dolayısıyla BH'nin Soğuk Savaş'ın siyasetini karakterize eden bloklaşmayı ve nüfuz politikalarını reddetmesi, süper güçlerin bu devletlerin varlığını ve etkinliğini fark etmesini sağlamıştır. Bu doğrultuda süper güçler, Üçüncü Dünya'nın meselelerine ilişkin daha ilgili davranmaya başlamış ve bu devletlerin etkinlik kapasitesini kabul etmiştir. Böylece, BH iki süper gücün domine ettiği istikrarsız bir sisteme kırılğan ulusları entegre etmeyi başarmıştır (Singham ve Hune, 1987, s. 48). Merkez ve çevre arasındaki zenginlik farklılıkları, Batı ve 3. dünyanın tarihsel olarak farklı iki ekonomik yola girmesinden kaynaklanmamıştır. Bunlar, çevrenin pahasına gelişen çekirdek ile aynı sürecin ürünüdür. Batı'nın bugün sahip olduğu refah, esasında çevrenin kaynaklarının sömürülmesi üzerine kurulmuştur. Bu nedenle, gelişme ve az gelişmişlik aynı madalyonun iki yüzü gibidir. Emek sömürüsü, resmî sömürge dönemine kadar da devam etmiştir. Sömürge yasaları ve vergi sistemleri, köylüleri geçimlik tarımdan uzaklaştırmak, onları madenlerde, ticari tarlalarda veya Batı'ya ihraç edilmek üzere nakit mahsul yetiştirilmede istihdama zorlamak için tasarlanmıştır (Şöhret, 2023, s.35).

Bununla birlikte BH'nin kalkınma konusundaki “Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen”, “BM Ticaret ve Kalkınma Birimi”, “Grup 77 (G-77)” gibi girişimleri uluslararası politikanın gündemini de şekillendirmiştir. BH uluslararası ilişkiler gündeminin Soğuk Savaş paradigmasından kalkınma paradigmasına doğru kaymasına bu yolla katkı sağlamıştır (Best ve diğerleri, 2020, s. 357-365). Bilindiği üzere Soğuk Savaş'ın uluslararası politikaya siyasi etkisinin önemli askerî sonuçları; silahlanma yarışı, vekâlet savaşları, yabancı askerî üsler ve askerî paktlardır. BH üyesi devletler ise 1961'deki Belgrad Konferansında, savaşın insanlığı hiçbir zaman bu denli tehdit etmediğini; ancak aynı zamanda insanlığın elinde savaşı ortadan kaldırmak için daha önce hiç bu kadar güçlü imkânların olmadığını deklare etmiştir. Konferanstaki liderler, nükleer savaş tehlikesinin BH'nin en büyük endişelerinden bir tanesi olduğunu vurgulamıştır. Konferansta Moskova ve Washington'a nükleer denemelerin son bulmasını içeren bir barış çağrısı yapacak temsilcilerin gönderilmesi de kararlaştırılmıştır (Kumar, 1987, s. 268).

BH nezdinde en büyük endişe nükleer silahlar olarak öne çıksa da silahsızlanma bağlamında nükleer silahlara spesifik bir ayrıcalık verilmemiştir. Öyle ki, nükleer silahlar kadar konvansiyonel silahlara da karşı çıkmıştır. Belgrad Konferansında genel ve topyekûn bir silahsızlanmanın mecburi olduğu kabul edilmiştir. Başka bir anlatımla, nükleer ve konvansiyonel silahların ve silah üretim tesislerinin yalnızca sınırlandırılması değil elimine edilmesi de amaçlanmıştır (Muni, 1988, s. 198). BH nükleer güçler arasındaki potansiyel savaşların engellenmesi ve “şiddet içermeyen uluslararası ilişkiler” için BM'yi ön plana çıkarmaya çalışmıştır (Prashad, 2019, s. 34). Bağlantısız devletlerin gelecekteki tüm silahsızlanma konferanslarında yer alması ve silahsızlanma ile ilgili tüm tartışmaların BM himayesinde yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Katılımcılar, büyük güçleri genel ve topyekûn bir silahsızlanma anlaşması imzalamaya; BM Genel Kurulunu silahsızlanmaya ayrılmış özel bir oturum yapmaya veya BM himayesi altında yapılacak bir dünya silahsızlanma konferansını düzenlemeye davet etmiştir (1st Summit Conference of Heads of State or Government of the Non-Aligned Movement, 1961).

Nükleer silahlara ilişkin olarak, BH'nin 1964 yılındaki Kahire Konferansında nükleer silahlardan arındırılmış bölgelerin oluşturulması önerilmiştir. Sonraki yıllarda bu öneri Üçüncü Dünya'nın birçok yerinde uygulanmıştır (Davis, 2011, s. 27). Ayrıca bu konferansta katılımcılar herhangi bir nükleer silah üretmemeye, edinmemeye veya test etmemeye hazır olduklarını beyan etmiştir (Lüthi, 2016, s. 124). Lusaka Konferansında bağlantısızlığın amaçlarından bir tanesi olarak silahlanma yarışının sona ermesine ve ardından evrensel silahsızlanmanın

gerçekleşmesine değinilmiştir. Ayrıca, süper güçler arasındaki dehşet/terör dengesinin dünyanın geri kalanına barış ve güvenlik getirmediği vurgulanmış, nükleer silahların savaşları önleyeceği fikri reddedilmiştir (3rd Summit Conference of Heads of State or Government of the Non-Aligned Movement, 1970). BH kitle imha silahlarının uzaya yerleştirilmesine de karşı çıkmış ve uzayın barışçıl amaçlarla kullanılması gerektiğini savunmuştur (2nd Summit Conference of Heads of State or Government of the Non-Aligned Movement, 1964).

BH'ye göre, iki kutup arasındaki silahlanma yarışı ve gerilim, dünya barışını tehdit edip savaş ihtimalini arttırdığı gibi eğitim, kalkınma ve çevre sorunları için kullanılabilecek ekonomik kaynakların da israf edilmesine neden olmaktadır. Silahlanma yarışı enflasyon ve işsizliğin artmasına neden olarak tüm devletlere zarar vermektedir. Görüldüğü üzere, BH silahlanma yarışını sadece barış çerçevesinde değil aynı zamanda kalkınma çerçevesinde de ele almış (Singham ve Hune, 1986, s. 15-19) ve silahlanma harcamaları azaldığı takdirde insanlığın ekonomik ve sosyal ilerlemesine büyük yatırımlar yapılabileceğini ortaya koymuştur (3rd Summit Conference of Heads of State or Government of the Non-Aligned Movement, 1970).

Bilindiği üzere Batı ve Doğu blokları arasındaki askerî rekabetin bir diğer uzantısı askerî paktlardır. BH'nin Belgrad Konferansında askerî blokların doğaları gereği dönemsel olarak uluslararası ilişkilerin gerginleşmesine neden olduklarına değinilmiştir (1st Summit Conference of Heads of State or Government of the Non-Aligned Movement, 1961). BH nezdinde Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ve Varşova Paktı gibi askerî oluşumlar dünyayı ikiye bölmekte ve bunlar küçük devletlerin bağımsız politikalar yürütmesini kısıtlamaktadır. Bu doğrultuda, BH askerî paktlara karşı çıkmış ve bunlara katılmamayı bir üyelik kriteri haline getirmiştir. Nehru'ya göre Soğuk Savaş'ın ittifak sistemi sömürgeciliğin bir uzantısıdır ve bu sistem güvenden ziyade güvensizlik yaratmaktadır (Arı, 2017, s. 262). Nitekim BH'nin Havana Deklarasyonunda da askerî ittifaklar güçlendiği sürece barış ve güvenliğin sağlanamayacağı dile getirilmiştir (6th Summit Conference of Heads of State or Government of the Non-Aligned Movement, 1979). Bununla birlikte BH, devletlerin açık iradelerine karşı gelinerek buralarda askerî üsler kurulmasını egemenlik hakkının ağır bir ihlâli olarak değerlendirmiştir. Bu tür eylemlerin özgürlüğü ve uluslararası barışı tehlikeye attığını vurgulayan BH, yabancı üsler ve askerlerin kolonyalizm ve benzeri amaçlarla kullanılabileceğine dikkat çekmiştir. Yabancı üslerin özellikle zayıf devletler üzerinde baskı kurarak onların bağımsızlığını ve gelişimini sekteye uğrattığını belirten BH, topraklarındaki yabancı üslerden kurtulmak isteyen devletlere tam destek vereceğini beyan etmiştir. BH yabancı ülkelerde üs ve asker bulunduran tüm devletlerin derhal bunları kaldırması çağrısında da bulunmuştur (2nd Summit Conference of Heads of State or Government of the Non-Aligned Movement, 1964).

BH ortaya çıkışında kendisini Soğuk Savaş'ın silahlanma yarışı, nükleer silahlar, askerî paktlar, yabancı üsler ve vekâlet savaşları gibi askerî unsurlarını barındıran bir uluslararası sistemde bulmuştur; ancak bu unsurlar kendisini tarihin en büyük barış hareketi olarak tanımlayan (Muni, 1988, s. 198) BH'nin tahayyül ettiği dünyaya ait değildir. Dolayısıyla, BH bunların son bulması için özellikle BM bünyesinde çaba göstermiştir. BH üyesi devletler BM'deki etkinlikleri sayesinde silahsızlanmaya ilişkin müzakerelerin ve anlaşmaların yapılmasına katkı sağlamıştır (Emek, 2021, s. 108). Bağlantısız devletler, BM'ye yaptıkları çağrılarla silahsızlanmaya ilişkin iki özel oturumun BM çatısı altında düzenlenmesini de sağlamıştır (Singham ve Hune, 1986, s. 28). Yine BH silahsızlanma meselesini BM ve benzeri kurumlar aracılığıyla küresel gündeme taşınması ve kamuoyu oluşturması sayesinde belli türden silahların imhası ve stok sınırlandırması gibi kısmi başarılar elde edilmiştir (Emek, 2021, s. 145-146).

Nükleer silahsızlanmaya ilişkin bölgesel çabalarına ek olarak BH, uluslararası alanda da faaliyet göstermiştir. Bu çerçevede BH, Uluslararası Atom Enerjisi Komisyonu, Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması ve BM Silahsızlanma Komisyonu gibi oluşumlarda faaliyet göstermiş ve nükleer silahsızlanma için baskı yapmıştır (Emek, 2021, s. 107). ABD'nin 1954'te nükleer silah denemesi yapması sonucu oluşan küresel çaptaki protestoya bağlantısız devletler de destek vermiştir. ABD ve SSCB oluşan uluslararası baskı sonucu nükleer silahlara ilişkin müzakere etme kararı almıştır. Küba Krizinden bir yıl sonra imzalanan Kısmi Nükleer Deneme Yasası Antlaşmasına bağlantısızlar destek vermiştir (Lüthi, 2016, s. 119-124). Bağlantısızların askerî bloklara katılmayı reddetmesi, sadece bağımsızlık iddialarının değil, aynı zamanda uluslararası ilişkilerde bir politika aracı olarak askerî güce karşı duruşlarının da ifadesi olmuştur (Kumar, 1987, s. 268).

1970'lerde Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı (SEATO) ve Merkezi Antlaşma Teşkilatı (CENTO) gibi askerî paktların dağılması (Arnold, 2006, s. 89) ve bu paktların Batılı üye devletleri hariç diğer üye devletlerinin hepsinin BH'ye katılması (Dinkel, 2018, s. 135) BH'nin başarılarından sayılmalıdır; çünkü BH bu yeni üyelerini Soğuk Savaş'a alternatif olarak sundukları dünya tahayyülü yönünde ikna etmeyi başarmıştır. Kore Savaşı ve Kongo Krizi gibi vekâlet savaşlarında da görüldüğü üzere, bağlantısız devletler, arabuluculuk faaliyetleriyle uluslararası sistemin sürekliliğini sağlayan temel bir öge konumuna ulaşmışlardır (Sönmezoglu, 2009, s. 5). Uluslararası sistem açısından bakıldığında, bağlantısızlık politikası hegemon devletler üzerinde güvenilir bir kontrol sağlayarak onların toprağa yönelik hırslarını ve kendi topraklarından çok uzakta savaş alanları yaratma eğilimlerini engellemiştir (Yunsong, 2022, s. 39).

21. Yüzyılda Bağlantısızlık 2.0 için İmkân ve Kısıtlar

1961'de 25 devletin katılımı ile oluşan BH, Soğuk Savaş sona erdiğinde 107 üyeye ulaşmıştır. Soğuk Savaş dönemi boyunca BH genel bir silahsızlanma, askerî paktların dağılması, savaşların son bulması, uluslararası ilişkilerde adalet ve eşitliğin tesis edilmesi gibi amaçlarını tam olarak gerçekleştirememiştir. Ancak BH bu konulardaki başarısızlığına rağmen Soğuk Savaş'ın daha geniş bir alana yayılmasını ve daha karmaşık hale gelmesini engellemeyi başarmıştır. Dolayısıyla BH'nin Soğuk Savaş'ın siyasetini etkileme noktasında hem başarılı hem de başarısız olduğunu ileri sürmek mümkündür. BH'nin politik odağı Soğuk Savaş sonrası dönemde bloklar arası gerilimden ekolojik sorunlara, insan haklarına, kalkınmaya ve BM reformu gibi konulara kaymıştır (Arı, 2017, s. 270). Bununla birlikte ABD-Çin rekabetinin ve Rusya'nın Ukrayna işgali çerçevesindeki gerilimin BH'ye varlık sebebinin yeniden verdiği de iddia edilmiştir. Örneğin Fransız savunma analisti ve eski hükümet danışmanı Francois Heisbourg Rusya'nın Ukrayna'yı işgalini Soğuk Savaş sonrası dönemin bitiş hikâyesi olarak tanımlamıştır (Ojewska, Champion, Drozdak ve Sen, 2023).

Bazı uzmanların "İkinci Soğuk Savaş" adını verdiği bu yeni dönemde ise uluslararası politika statükosunu karakterize eden ikonik gelişmeler yaşanmıştır. Öyle ki Soğuk Savaş ABD ve SSCB eksenindeki rekabet ve gerilim şeklinde gerçekleşmişken, günümüzde ABD ve Batı ittifakına karşı Rusya ve Çin olarak ikili bir karşı duruş söz konusudur (Menon, 2022). Bu yeni dönemde de ABD, Rusya ve Çin gibi büyük güçler arasında artan jeopolitik gerilim ve yabancı askerî üslerin yaygınlaşması gözlemlenmektedir (Fofack, 2022). Rusya'nın Ukrayna işgali sonrası Batı ittifakı Ukrayna üzerinden Rusya'ya karşı bir vekâlet savaşına girişmiştir (Srivastava, 2023) (DeYoung, 2023). Rusya'nın Ukrayna işgalinin arkasında eski SSCB cumhuriyetlerini kendi nüfuz alanında tutma isteği yer almaktadır (Kliem, 2022). Rusya, Ukrayna işgali sonrasında nükleer tehditlerde bulunmuş (Pennington, Stambaugh ve Lendon, 2023) ve Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin Şubat 2023'te Yeni Stratejik Silahların Azaltılması Antlaşmasını (New START) askıya alma kararını açıklamıştır (Bugos, 2023).

Sıralanan tüm bu gelişmeler yeni bir nükleer silahlanma yarışının ortaya çıkabileceği yönündeki endişeleri arttırmıştır (Norman, 2023; Economist, 2023). Konvansiyonel silahlar çerçevesinde bakıldığında ise Batı ittifakı devletlerinin savunma bütçelerini ve cephanelerini arttırdığı görülmektedir (Ojewski ve diğerleri, 2023). Finlandiya'nın ve İsveç'in tarafsızlıktan vazgeçip NATO'ya ye olma çabalarından da görüldüğü üzere askerî ittifaklar tekrar gündemdedir (Seyaz, 2024, s. 139-140). Mevcut düzeni yeni bir Soğuk Savaş olarak adlandırmak iddialı bir yaklaşım olabilir. Zira Soğuk Savaş'ı karakterize eden karşılıklı kesin imha üzerine bina edilmiş deħřet/terör dengesinin bugün de var olduğunu ileri sürmek için yeterli veri mevcut değildir (Ford, 2023, s. 436-444). Ancak günümüz uluslararası ilişkilerinde Soğuk Savaş dönemindeki bloklar arası gerilim ve rekabete, nükleer savaş tehlikesine, silahlanma yarışına, askerî paktlara, vekâlet savaşlarına ve nüfuz alanlarına benzer gelişmelerin yaşandığını da belirtmek gerekmektedir (Harasymiw, 2010, s. 12-26).

Öyle ki yukarıda sıralanan gelişmelere ek olarak ABD-Çin rekabeti çerçevesinde özellikle Latin Amerika devletleri Çin'le iş birliği yapmamaları konusunda ABD'den baskı görmektedir. Latin Amerika lkeleri -şimdilik- Washington ve Pekin arasında seçim yapmadan kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmelerini sağlayacak bir yol seçerek baskıya karşılık vermektedir (Aksoy ve Morecek, 2024, s. 327-329). Ukrayna'nın işgali Batı ittifakına bir enerji ve amaç birliği verirken; bazı Asya, Afrika ve Latin Amerika devletleri nezdinde Rusya'ya yönelik kınama ve yaptırımlara katılma konusunda bir isteksizlik görülmüştür (Kuik ve Evans, 2022, s. 23). Batı ittifakı Rusya meselesini demokrasi ve otokrasi arasındaki ayırım şeklinde lanse ederek kendisine destek toplamaya çalışırken (Traub, 2022), Ukrayna işgali birçok devlet için Batı ile Rusya arasındaki bir çatışma olarak görülmüştür (Sidiropoulos ve Gruzd, 2022, s. 12).

Hindistan Dışışleri Bakanı Dr. Subrahmanyam Jaishankar'ın GLOBSEC 2022 Bratislava Forumunda, Avrupa sorunlarının dünyanın sorunu olduğu; ancak dünyanın sorunlarının Avrupa'nın sorunu olmadığı şeklindeki zihniyetin terk edilmesi gerektiğine yönelik vurgusu (Seshasayee, 2022, s. 30) bu çerçevede önem arz etmektedir. Yine 17 Afrika lkesi BM Genel Kurulunda Rusya'ya yönelik kınamayla ilgili yapılan oylamada çekimser oy kullanmıştır. Batı ittifakına dâhil 45 lke Rusya'ya yönelik yaptırım uygulama kararı alırken geri kalan devletlerin çoğu bu yaptırımlar nedeniyle insanların açlıktan öleceğini ileri sürerek Batı'nın yaptırım uygulamasına karşı çıkmıştır (Heine, 2022, s. 1-2). Asya, Afrika ve Latin Amerika lkelerinde bu tavır taraf seçmeme konusunda istekli olma şeklinde yorumlanmıştır (Menon, 2022).

Dolayısıyla mevcut uluslararası düzen büyük g rekabetinin geri dönüşü ile karakterize olurken (Actis, 2022, s. 18), Bağlantısızlık 2.0'in ortaya çıkma ihtimali ise bağımsızlığını koruyarak uluslararası ilişkilerde kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmek isteyen devletler için yeni bir sığınak ihtimali olarak düşünülmektedir. Zira mevcut sistem iklim değişikliği, gıda ve borç krizi gibi sorunlar yaşayan devletlerin ihtiyaçlarını karşılamamakta (Menon, 2022) ve hatta onlar üzerinde baskı oluşturmaktadır. Dolayısıyla Soğuk Savaş'ın kendi antitezini yani BH'yi ortaya çıkarması gibi 21. yüzyıla dair sıralanan bu gelişmelerle karakterize olan yeni dönemin de kendi antitezini yani kimilerinin Bağlantısızlık 2.0 veya Aktif Bağlantısızlık kimilerinin de bağlantısızlığa dönüş dediği olguyu yaratması muhtemeldir. Bir başka anlatımla, Soğuk Savaş sonrası dönemde ekonomi, evre ve insan hakları gibi konuların merkezde olduğu bir gündeme sahip BH'nin, ABD-Çin rekabeti ve Rusya'nın Ukrayna işgali neticesinde ortaya çıkan gerilimi de politik gündemine alması durumu, Bağlantısızlık 2.0'in canlanmasına katkı sağlayabilecektir (Mital, 2016, s. 26).

Bu noktada canlanması ve artık Bağlantısızlık 2.0 olarak anılması muhtemel hareketin uluslararası siyaseti etkilemedeki imkân ve kısıtları da geçmişten yani Soğuk Savaş

siyasetinden edinilmiş tecrübeye ve öğrenilmiş derslere bağlıdır. Daha önce de belirtildiği üzere BH Soğuk Savaş siyasetini etkilemede kısmi başarı sağlamış yani hem başarılı hem de başarısız olmuştur. BH'nin başarısının ardındaki ilk anahtar unsur blok dışı konumudur. Bloklara dâhil olmaları durumunda blok hiyerarşisinde en altlarda yer alacaklarının ve kendi bloklarını veya karşı blok ve blok liderlerini etkileme kapasitelerinin kısıtlı olacağına bilincinde olan BH üyesi devletler, blok dışı kalarak ve bir birlik oluşturarak dönemin siyasetine yön verebilmişlerdir. Bir başka anlatımla BH üyesi devletlerin blok dışı konumları onların uluslararası politikadaki etki kapasitelerini artırmıştır (Strydom, 2007, s. 1-2). Dolayısıyla Bağlantısızlık 2.0'ın günümüz uluslararası siyasetini etkileme kapasitesi, Rusya-Batı gibi ihtilaflara yönelik ihtilaf dışı bir tutum takınmasına bağlıdır. Elbette bu ihtilaf dışı tutum, bir tarafsızlık manasına gelmemektedir; aksine Bağlantısızlık 2.0 bahse konu ihtilafın suniliğini ve tarafların çıkarlarına hizmet eden yanlarını, uluslararası topluma gösterebilmek için sorunları uluslararası hukuk ve evrensel insani değerler kapsamında çözenin bir paydaşı olarak hareket ettiği taktirde uluslararası ilişkileri pozitif yönlü değiştirebilecektir. Bununla birlikte Bağlantısızlık 2.0, çözümsüzlüğün en çıkarıcı çözüm olarak görüldüğü bu suni ihtilaflar yerine küresel eşitlik, adalet, refah ve evrensel insan hakları gibi meseleleri dünyanın gerçek sorunları olarak gösterebildiğinde uluslararası ilişkiler gündemini yönlendirebilecektir. Öz bir şekilde ifade etmek gerekirse, Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi mevcut ihtilafın bir bloklaşmaya dönüşmesini engellemek için öncelikle kendisini ihtilafın dışında tutmak Bağlantısızlık 2.0'ın yararına olacaktır (Arora, 2017, s. 3437-3439).

BH'nin Soğuk Savaş siyasetinde etkili olabilmesinin ilkiyle bağlantılı ikinci anahtar unsuru esnek manevra yapabileme kabiliyetinden ileri gelmiştir (Anabtawi, 1965, s. 358). Öyle ki BH'nin Soğuk Savaş döneminde büyük güçlere ve bloklara yönelik bir bağlılığının ya da resmi bir taahhüdünün bulunmaması Hareketin bloklar arasında pazarlık yapmasını sağlamış ve onları etkileme kapasitesini artırmıştır. Bu bakımdan Bağlantısızlık 2.0'ın da hem kendi içinde hem de diğer uluslararası aktörlerle tesis edilecek örneğin askerî pakt gibi oluşumlardan uzak durması manevra kabiliyetini artıracaktır. Bununla birlikte ortak askerî-savunma antlaşmaları ve ihtilafların çözümü olarak kuvvet kullanımı yerine uluslararası hukuk ve barışçıl yolların öne çıkarılması Hareketin inandırıcılığını güçlendirecektir (Fortin, Heine ve Ominami, 2020, s. 16-18).

Soğuk Savaş siyaseti özelinde BH'nin başarısının üçüncü anahtar unsuru üye devletlerin BM'deki sayısal üstünlükleridir. Nitekim bu üstünlük BH'ye BM Genel Kurulundan çıkacak kararları etkileme yeteneğini vermiştir (Miholjic, 2020, s. 48). Ancak uluslararası barış ve güvenliğin korunması ile ihlâli durumunda alınacak tedbirler bakımından Güvenlik Konseyi'nin Genel Kurul karşısındaki fiili üstünlüğü sürmektedir (Mahmood, 2013, s. 118). Bu sebeple Bağlantısızlık 2.0'ın BM nezdinde daha etkin olması örgütsel reform meselesini sürekli gündemde tutmasına ve nihayetinde bütün bir dünyanın çıkarını yansıtan bir BM kompozisyonunu tesis edebilmesine bağlıdır (Dimitrijevic, 2021, s. 455-456).

BH'nin Soğuk Savaş siyasetini etkilemedeki başarısının dördüncü anahtar unsuru yalnızca uluslararası ilişkilerin pratiğini değil epistemolojisini de etkilemiş olmasıdır. Öyle ki BH uluslararası ilişkilerin epistemolojisine eşitlik, kalkınma ve az gelişmişlik gibi ontolojilerin girmesine katkı sağlamıştır. Bu anlamda örneğin 1948'de BM bünyesinde kurulan Latin Amerika Ülkeleri Ekonomik Komisyonu (ECLA) az gelişmişliğin yapısal dinamiklerine odaklanarak Uluslararası İlişkiler teorilerinde Bağımlılık Okulu'nun oluşmasının yolunu açmıştır (Love, 1980, s. 45-46). Dolayısıyla Bağlantısızlık 2.0'ın 21. yüzyıl uluslararası ilişkiler pratiğini değiştirmeye çabalarken onun epistemolojisine de odaklanması bir gerekliliktir. Zira uluslararası ilişkiler pratiğinin Batı merkezli olması ile epistemolojisinin Batı merkezli olması arasında simbiyotik bir ilişki vardır (Aydın ve Mathews, 2008, s. 162). Örneğin Uluslararası

İlişkilerin realist teorisinin epistemolojik gücü, ardındaki ABD siyasi gücünden kaynaklanmaktadır (Myers, 1997, s. 255). Bu bakımdan Bağlantısızlık 2.0'ın Uluslararası İlişkiler bilim alanı noktasında yapması gereken; küresel refah, küresel adalet ve eşitsizliğin giderilmesi gibi pozitif aksiyolojiyi barındıran ontolojileri, alanın epistemik topluluğu açısından yaygınlaştırmak; Uluslararası İlişkiler disiplininin teorik çeşitlenmesine katkı sağlamaktır (Karakır, 2012, s. 199-202).

Bağlantısızlık 2.0'ın BH'nin Soğuk Savaş siyasetini etkilemedeki başarıları kadar başarısızlıklarından da çıkaracağı dersler mevcuttur. Daha önce de vurgulandığı üzere BH, BM Güvenlik Konseyindeki beş daimî üyenin veto yetkisi konusunda bir reform başarısı elde edememiş, blok ve nüfuz alanları oluşturma politikalarından vazgeçilmesini sağlayamamış, konvansiyonel ve nükleer silahları içerecek şekilde genel ve topyekûn bir silahsızlanma gerçekleştirememiş ve SSCB'nin 1979'da Afganistan'a müdahalesi, 1980-1988 İran-İrak Savaşı, 1990-1994 Ruanda İç Savaşı gibi gelişmelerde etkinlik gösterememiştir (Arı, 2017, s. 270).

Bununla birlikte Soğuk Savaş sona ermesine rağmen NATO'nun varlığını sürdürmeye devam etmesi de BH'nin başarısızlık karnesine eklenebilir. BH'nin yukarıda vurgulanan başarısızlık nedenleri Soğuk Savaş siyasetinin baskın gelen yanları kadar BH üyesi devletlerin özgül koşullarından da kaynaklanmaktadır. Bunlardan ilki BH üyesi devletlerin bağlantısız iç politikalarında yaşadıkları kronik ve yerleşik sorunlardır. Bağımsızlığını yeni kazanmış bu devletler ekonomik az gelişmişlik, yerel çatışmalar, siyasi kargaşalar ve askerî darbeler gibi sorunlar yaşamıştır (Keethaponcalan, 2016, s. 6). Bu durum bahse konu devletlerin Soğuk Savaş'ı etkileme gücünü kısıtlamıştır. Dolayısıyla Bağlantısız 2.0 için önemli bir öncelik üye devletlerin hodbin çıkarlara meyletmesine neden olacak ve onları büyük güçlerin manipülasyonuna açık hâle getirecek sorunlarının üstesinden gelmektir (Kharel, 2020, s. 7). Ancak bu devletlerin yaşadıkları kronik-yerleşik sorunların mevcut uluslararası sistemin eşitsiz yapısından da kaynaklandığı akılda tutulursa, Bağlantısızlık 2.0 üyesi devletlerin ulusal politikalarını olumlu yönde şekillendirmeleri ile uluslararası ilişkileri pozitif yönde etkilemeye çalışmalarının, aslında aynı yöne doğru harcanan bir çabaya karşılık gelmesi muhtemeldir.

BH'nin başarısızlığının ikinci sebebi bağlantısız devletlerin birbirileri ile yaşadıkları ihtilaflardır. Nitekim ülke içindeki sorunları çözemeyen bazı bağlantısız devletlerin liderleri kamuoylarının dikkatini dış sorunlara yönlendirmek adına bu yolu tercih etmişlerdir. Bu yüzden bağlantısız komşu devletler arasında sorunlar çıkmış ve bağlantısızlar arasındaki iş birliği imkânı zarar görmüştür (Lüthi, 2016, s. 144-147). Buradan hareketle Bağlantısızlık 2.0 yalnızca üye devletlerin değil bu devletlerin halklarının da ortak bir kadere sahip olduğunu açıkça vurgulamalı ve trans-nasyonal bir birlikteliği halklar nezdinde de inşa etmeye çalışmalıdır. Bunun yolu ise küresel ilişkileri uluslararası ilişkiler olarak okuyan değil enternasyonal² bir temelde okuyan nesiller yetiştirmektir. Zira uluslararası ilişkilerin uluslararası değil ulus devletler arasındaki ilişkilere odaklandığı ayyuka çıkmışken, ulusal çıkar ile ulusal güvenlik gibi bencil kavramların-pratiklerin Bağlantısız 2.0'ın halklarının kader birliğini sağlaması mümkün değildir (Pant, 2017, s. 2).

Soğuk Savaş siyaseti özelinde BH'nin başarısızlığının üçüncü sebebi üye devletlerin farklı siyasi ve ekonomik yapıya sahip olmaları ve buradan hareketle yeknesak bir politik duruş oluşturamamalarıdır. Öyle ki üye devletlerin farklı siyasi-ekonomik yapılarından dolayı önemli

² Çalışma kapsamında kavram Marksist literatürdeki karşılığına değil, uluslar ya da halklar arasında tesis edilmesi hedeflenen ilişkiye atıf yapmaktadır.

meselelerde uzlaşa sağlanamamış ve BH'nin etkinliği zayıflamıştır (Kar, 1983, s. 235). Üye devletlerin uzlaşa oluşturmama nedenlerinden bir tanesi de BH'nin üye sayısının artmasıdır. Bağlantısızlık 2.0 için de benzer bir sorunun ortaya çıkacağını tahmin etmek güç değildir. Bu sorunun aşılması diğerlerine göre elbette daha zordur. Zira devletler çokluğu sisteminin geçerli olduğu günümüzde devletler arasındaki siyasi ve iktisadi eşitsizlik sistemsel bir sonuçtur. Dolayısıyla Bağlantısızlık 2.0 uluslararası sistemi devletler sisteminin çoğunluğunun yani sistemin eşitsizliğe maruz kalmış devletlerinin lehine değiştirmeden bahse konu sorunun aşılması da mümkün değildir. O halde sistemsel değişime kadar yapılması gereken, örneğin oluşturulacak kurul ve komisyonlarla Bağlantısızlık 2.0 içinde geri kalmış devletlerin sorunlarının çözümüne destek olmak ve uluslararası sistem bazında tahayyül edileni öncelikle Hareket içerisinde gerçekleştirmektir (Strydom, 2007, s. 43-46).

BH'nin başarısızlığının dördüncü sebebi Hareketin ontolojik doğasına zarar veren onulmaz iç çelişkileri olmuştur. Örneğin Çin'in nükleer silaha sahip olması Kuzey Vietnam, Pakistan ve Cezayir gibi bazı BH üyeleri tarafından olumlu bir gelişme olarak karşılanmış, Hindistan 1968 tarihli Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşmasını imzalamayı reddetmiş ve 1974'te ilk nükleer silah denemesini yapmıştır. Bahse konu bu örnekler BH'nin nükleer silahlara yönelik karşıt tutumunu zedelemiştir. Benzer şekilde Hindistan'ın SSCB ile 1971'de dostluk antlaşması imzalaması ve Küba'nın Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi'ne (COMECON) üye olması gibi gelişmeler de BH'nin blok dışı kalma tutumunu zayıflatmıştır (Lüthi, 2016, s. 125-127). Buradan Bağlantısızlık 2.0 adına çıkarılması gereken ders, bağlantısız bir devlet olmaya yönelik ilkelerin nükleer silah edinme gibi yollarla ihlâli durumunda ihlâli yapan devlete ilişkin üyelikten çıkarma gibi kati yaptırımların uygulanmasıdır.

BH'nin başarısızlığının beşinci sebebi ise liderlik konusunda sorunların yaşanmasıdır. Öyle ki Hareketin kurucu liderleri sayılan Nkrumah ve Sukarno 1966'da darbe ile iktidarı kaybetmiş, 1964'te Nehru, 1970'te ise Nasır hayatını kaybetmiştir (Arı, 2017, s. 261-264). Daha sonraki liderler ise eski liderlerin coşkusunu ve azmini devam ettirememiştir (Best ve diğerleri, 2020, s. 363). Bağlantısızlık 2.0'ın liderlere değil ilkelere bağlı bir yapılanma tesis etmesi ve bunu mümkün mertebe kurumsallaştırması Hareketin liderlere bağlı sallantılı dinamiklerinin etkisini azaltacaktır (Miholjic, 2020, s. 52).

Sonuç

Tarihsel olarak BH, Soğuk Savaş siyasetine bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim bağımsızlığını yeni kazanmış devletler Doğu veya Batı Bloku'na dahil olmaktan ziyade kendi politik gündemlerini takip ederek uluslararası siyasette etkinlik kazanmak istemiştir. Lider değişimleri, farklılaşan ulusal hedefler, sıkı kurumsal bir yapının olmayışı ve bölgesel dönüşümler gibi gelişmeler BH'nin Soğuk Savaş siyasetindeki etkinliğini daraltmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ise BH'nin varlık sebebinin ortadan kalktığı yorumlarını beraberinde getirmiştir. Ancak BH, Soğuk Savaş sonrası döneme dair politik gündemini çeşitlendirmiş ve 1992 Cakarta, 1995 Cartagena de Indias, 1998 Durban, 2003 Kuala Lumpur, 2006 Havana, 2009 Şarm El-Şeyh, 2012 Tahran, 2016 Margarita, 2019 Bakü, 2024 Kampala zirveleriyle eşit, adil yeni bir dünya düzeni inşa etmek, bu doğrultuda BM sisteminin yeniden yapılanması ve demokratikleşmesi için lider rolü oynamak gibi hedefleri önüne koymuştur (Tekin ve Dolu, 2020, s. 74-77).

Günümüzde üye sayısı 120'ye ulaşan BH, dünya nüfusunun %55'ini, BM üyelerinin ise üçte ikisini oluşturmaktadır. Ancak BH'nin temsil ettiği popülasyon ve üye devlet sayısı ile doğru orantılı bir şekilde 21. yüzyıl uluslararası siyasetini etkilediğini ileri sürmek mümkün gözükmemektedir. Oysa Soğuk Savaş'ın BH'nin ortaya çıkmasına sebebiyet vermesi gibi

Soğuk Savaş sonrası gelişmeler de Bağlantısızlık 2.0'ın ortaya çıkma gerekliliğini göstermektedir. Nitekim bu yeni dönemde Francis Fukuyama Tarihın Sonu'nu ilan etmiş (Fukuyama, 2006), ardından Samuel P. Huntington Medeniyetler Çatışması Tezini ileri sürmüş (Huntington, 2002), Alain Minc Yeni Ortaçağ'ın başladığını duyurmuş (Minc, 1994), SSCB ardılı coğrafyalara da yayılmaya başlayan kapitalizm küreselleşmiş (Robinson, 2002) ve başta ABD olmak üzere büyük güçler 2. Dünya Savaşı akabinde tesisine öncülük ettikleri uluslararası sistemin temel norm ile ilkelerini yine kendileri ihlal etmeye başlamıştır (Aksoy, 2024, s. 202).

Tüm bu süreçler yaşanırken dünyadaki devletlerin çoğunluğunun mevcut sistemin zararını deneyimlediği ve az sayıda devletin de sistemsel kârı paylaştığı görülmektedir. Bu çalışma kaleme alınırken yaşanan Rusya'nın Ukrayna'yı ve İsrail'in Gazze'yi işgali ise 2. Dünya Savaşı sonrasında tesis edilen uluslararası sistemin işlevsizliğini daha açık bir şekilde ortaya koymuştur. Dolayısıyla böylesi bir uluslararası siyaset panoramasında BH'nin Soğuk Savaş dönemindeki aktifliğini yeniden kazanması ve Bağlantısızlık 2.0 olarak 21. yüzyıl siyasetinde etkin bir aktör olarak yer alması muhtemeldir. Bu amaçla çalışma kapsamında BH'nin Soğuk Savaş'taki politik etkinliği üzerinden 21. yüzyıldaki Bağlantısızlık 2.0 için imkân ve kısıtlar ele alınmıştır. Ortaya çıkan sonuçlar arasında; lider değişimlerinden etkilenmeyecek kurumsal bir yapının tesis edilmesi, uluslararası ilişkiler pratiği ile birlikte Uluslararası İlişkiler epistemolojisini de çeşitlendirecek teorik çalışmaların yapılması zorunluluğu, üye devletler arasındaki ihtilaflar ile sosyo-ekonomik farklılıkların giderilmesi gerekliliği, 21. yüzyılın "Rusya-Batı" veya "Rusya ve Çin-Batı" gibi ihtilaflarının dışında kalınması ve BM'nin gerçek anlamda küresel bir uluslararası örgüt olarak yapılandırılmasına çalışılması gibi hususlar öne çıkmaktadır.

Kaynakça

- The Non-Aligned Movement. (1961). *1st Summit Conference of Heads of State or Government of the Non-Aligned Movement*. Erişim Tarihi: 17.07.2023, http://cns.miis.edu/nam/documents/Official_Document/1st_Summit_FD_Belgrade_Declaration_1961.pdf
- The Non-Aligned Movement. (1964). *2nd Summit Conference of Heads of State or Government of the Non-Aligned Movement*. Erişim Tarihi: 17.07.2023, http://cns.miis.edu/nam/documents/Official_Document/2nd_Summit_FD_Cairo_Declaration_1964.pdf
- The Non-Aligned Movement. (1970). *3rd Summit Conference of Heads of State or Government of the Non-Aligned Movement*. Erişim Tarihi: 17.07.2023, http://cns.miis.edu/nam/documents/Official_Document/3rd_Summit_FD_Lusaka_Declaration_1970.pdf
- The Non-Aligned Movement. (1976). *5th Summit Conference of Heads of State or Government of the Non-Aligned Movement*. Erişim Tarihi: 17.07.2023, http://cns.miis.edu/nam/documents/Official_Document/5th_Summit_FD_Sri_Lanka_Declaration_1976_Whole.pdf
- The Non-Aligned Movement. (1979). *6th Summit Conference of Heads of State or Government of the Non-Aligned Movement*. Erişim Tarihi: 17.07.2023, http://cns.miis.edu/nam/documents/Official_Document/6th_Summit_FD_Havana_Declaration_1979_Whole.pdf
- Actis, E. (2022). Argentina's "Third Way" and Russia's invasion of Ukraine. *TI Observer*, 21, 18-22.
- Aksoy, M., Morecek, H. (2024). Latin Amerika'daki Çin Varlığı ve Amerikan Hegemonyasına Etkileri. *İzmir İktisat Dergisi*, 39(2), 318-336. Doi: 10.24988/ije.1345024.
- Aksoy, M. (2024). *Türkiye yüzyılı ve dünya siyaseti*. Ankara: Orient Yayınları.

- Alain, M. (1994). *Le nouveau moyen age*. Paris: Le Grand Livre Du Mois.
- Anabtawi, S. N. (1965). Neutralists and neutralism. *The Journal of Politics*, 27(2), 351-361.
- Arı, T. (2017). *Uluslararası ilişkiler ve dış politika*. İstanbul: Alfa Akademi.
- Armaoğlu, F. (1983). *20. yüzyıl siyasi tarihi: 1914-1980*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Arnold, G. (2006). *The a to z of the Non-Aligned Movement and Third World*. Maryland: Scarecrow Press.
- Arora, R. (2017). Relevance of non-alignment movement in today's scenario. *International Journal of Creative Research Thoughts*, 5(4), 3436-3439.
- Aydınlı, E. ve Mathews, J. (2008). Türkiye uluslararası ilişkiler disiplinde özgün kuram potansiyeli: Anadolu ekolünü oluşturmak mümkün mü?. *Uluslararası İlişkiler*, 5(17), 161-187.
- Aytaç, G. B. (2011). Türkiye'nin ulusal çıkar söylemi içinde batı merkeziliğinin yeniden inşası: Bandung Konferansı örneği. *Türkoloji Kültürü*, 4(7), 65-80.
- Best, A., Hanhimaki, J. M., Maiolo, J. A. ve Schulze, K. E. (2020). *20. yüzyılın uluslararası tarihi*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Bugos, S. (2023, Mart). *Russia suspends New START*. Erişim Tarihi: 30.08.2023, <https://www.armscontrol.org/act/2023-03/news/russia-suspends-new-start>
- Çingir, Ö. F. (2022). Soğuk Savaş dönemindeki Çift Kutuplu Dünya'ya bir alternatif arayışı: Bağlantısızlar Hareketi, Bandung Konferansı ve Türk dış politikası. *Strata Dergi*, (11), 93-116.
- Davis, P. E. (2011). *The Non-Aligned Movement: A struggle for global relevance*. Stanford: Stanford University Center for International Security and Cooperation.
- DeYoung, K. (2023). *An intellectual battle rages: Is the U.S. in a proxy war with Russia?*. Erişim Tarihi: 30.08.2023, <https://www.washingtonpost.com/national-security/2023/04/18/russia-ukraine-war-us-involvement-leaked-documents/>
- Dimitrijević, D. (2021). The non aligned movement and reform tendencies in the United Nations. (Dimitrijević, D. ve J. Čavoški Ed). *The 60th Anniversary of the Non-Aligned Movement* (429-462). Belgrad: Donatgraf doo. https://doi.org/10.18485/iipe_60nam.2021.ch25.
- Dinkel, J. (2018). *The Non-Aligned Movement: Genesis, organization and politics (1927-1992)*. (Skinner, A. Çev.). Leiden: Brill.
- Economist, T. (2023). *A new nuclear arms race looms*. Erişim Tarihi: 30.08.2023, <https://www.economist.com/international/2023/08/29/a-new-nuclear-arms-race-looms>
- Emek, D. (2021). *Bağlantısızlar Hareketi ve silahsızlanma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Erhan, Ç., Özkoç, Ö. (2020). Yirminci yüzyılda uluslararası siyaset (1914-1990 arası dönem). (Kardaş, Ş. ve Balcı, A. Ed). *Uluslararası ilişkilere giriş: tarih, teori, kavram ve konular* (s. 33-56). İstanbul: Küre Yayınları.
- Erken, A. (2018). Soğuk Savaş Dönemi Tito-Nasır yaklaşması ve Yugoslavya Müslüman toplumu: 1955-1967. *International Journal of History*, 10(3), 53-64. doi: 10.9737/hist.2018.594
- Fofack, H. (2022). *Dawn of a Second Cold War and the 'scramble for Africa'*. Erişim Tarihi: 01.09.2023, <https://www.brookings.edu/articles/dawn-of-a-second-cold-war-and-the-scramble-for-africa/>
- Ford, S. (2023). The New Cold War with China and Russia: Same as the Old Cold War?. *Case Western Reserve Journal of International Law*, 55(1), 423-478.
- Fortín, C., Heine, J., Ominami, C. (2020). *Latin America between a rock and a hard place: A second Cold War and the Active Non-Alignment option*. Erişim Tarihi: 31.08.2023,

- <https://www.globalpolicyjournal.com/blog/02/10/2020/latin-america-between-rock-and-hard-place-second-cold-war-and-active-non-alignment>
- Fukuyama, F. (2006). *The End of History and the Last Man*. New York: Free Press.
- Friedberg, A. L. (2013). *The United States and the Cold War Arms Race*. (Westad, O. A. Ed.). *Reviewing the Cold War: Approaches, interpretatipns, theory* (s. 207-231). New York: Routledge.
- Guitard, O. (1966). *Üçüncü Dünya sömürgelerinin uyanışı*. (Angın, A. Çev.). İstanbul: Kitapçılık Ticaret Ltd. Şirketi Yayınları.
- Güler, E. Z. (2002). *Arap Ortadoğusu'nda Üçüncü Dünyacılık: Mısır ve Nasırcılık*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Harasymiw, B. (2010). Russia, the United States, and the New Cold War. *Journal of Military and Strategic Studies*, 12(2), 1-31.
- Heine, J. (2022). The War in Ukraine and the Active Non-Alignment option. *TI Observer*, 21, 1-5.
- Hobsbawm, E. (1995). *The age of extremes: The short twentieth century 1914-1994*. London: Abacus.
- Huntington, S. P. (2002). *The Clash Of Civilizations: And The Remaking Of World*. New York: Simon & Schuster.
- Karakır, İ. A. (2012). Rethinking The Third World: A conceptual framework to understand change and continuity in The Third World. *International Journal Of Social Sciences and Humanity Studies*, 4(1), 195-203.
- Kar, B. (1983). Bağlantısızlık: bir dış politika seçeneği mi?. *Uludağ Üniversitesi İktisat ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2), 223-238.
- Keethaponcalan, S. I. (2016). Reshaping the Non-Aligned Movement: Challanges and vision. *Journal of the Global South*, 3(4), 1-14. doi: 10.1186/s40728-016-0032-3.
- Kharel, A. B. (2020). Non-Aligned Movement: Challenges and way forward. *Molung Educational Frontier*, 10, 1-12. <https://doi.org/10.3126/mef.v10i0.34053>.
- Kliem, F. (2022). *Russia, NATO, and Ukraine: The return of spheres of influence*. Erişim Tarihi: 30.08.2023, <https://web.archive.org/web/20230606103517/https://www.rsis.edu.sg/rsis-publication/cms/russia-nato-and-ukraine-the-return-of-spheres-of-influence/>
- Kuik, C. C., Evans, P. (2022). ASEAN and Ukraine: non-alignment via multi-alignment?. *TI Observer*, 21, 23-29.
- Kumar, U. A. (1987). Role of the Nonaligned Movement in world peace. *India Quarterly*, 43(3/4), 267-278. doi: 10.1177/0974928487043003
- Love, J. L. (1980). Paul Prebisch and the Origins of the Doctrine of Unequal Exchange. *Latin American Research Review*, 15(3), 45-72. doi: 10.1017/S0023879100033100
- Lüthi, L. M. (2016). The Non-Aligned Movement and the Cold War. *Journal of Cold War Studies*, 18(4), 98-147.
- Mahmood, F. (2013). Power Versus the Sovereign Equality of States: The Veto, the P-5 and United Nations Security Council Reforms. *Perceptions*, 18(4), 117-138.
- Myers, R. (1997). Hans Morgenthau's Realism and American Foreign Policy. *Ethics & International Affairs*, 11, 253-270. doi: 10.1111/j.1747-7093.1997.tb00031.x
- Menon, S. (2022). *A new Cold War may call for a return to Nonalignment*. Erişim Tarihi: 28.08.2023, <https://foreignpolicy.com/2022/07/01/nonalignment-international-system-alliance-bloc/>
- Miholjic, N. (2020). The Non-Aligned Movement: In Pursuit of Validity and Relevance in the Contemporary Global Order. *Caucasus Strategic Perspectives*, 1(1), 45-58.

- Mital, A. R. (2016). Non-aligned movement and its relevance today. *International Journal of Humanities and Social Science Research*, 2(7), 22-27.
- Muni, S. D. (1988). Third World Arms Control: Role of the Non-aligned Movement. (Ohlson T. Ed). *Arms transfer limitations and Third World security* (s. 157-171). Oxford: Oxford University Press.
- Norman, L. (2023). *Russia-Ukraine war threatens to trigger new nuclear arms race*. Erişim Tarihi: 30.08.2023, https://www.wsj.com/articles/ukraine-war-threatens-to-trigger-new-nuclear-arms-race-8e630514?mod=hp_lead_pos7
- Ojewska, N., Champion, M., Drozdiak, N., Sen, S. R. (2023). *The post-Cold War era is gone. A new arms race has arrived*. Erişim Tarihi: 30.08.2023, <https://www.japantimes.co.jp/news/2023/02/18/world/post-cold-war-arms-race/>
- Opening address given by Sukarno (Bandung, 18 April 1955)*. (2017). Erişim Tarihi: 19.07.2023, https://www.cvce.eu/content/publication/2001/9/5/88d3f71c-c9f9-415a-b397-b27b8581a4f5/publishable_en.pdf
- Özdemir, M., alışkan, S., Öztürk, F. (2017). Yalta Konferansı: Soğuk Savaşa giden yol. *Bariş Araştırmaları ve çatışma özümleri Dergisi*, 5(2), 62-79. doi: [10.16954/yalovabaccd.374425](https://doi.org/10.16954/yalovabaccd.374425)
- Özyaşar, E. (2018). *Bandung Konferansı (Bağlantısızlar Bloğu)'nın, ABD-Sovyet Rusya'nın bölge politikalarına etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Palabıyık, M. S. (2020). Uluslararası Sistemde Türkiye. (Kardaş, ř. ve A. Balcı Ed). *Uluslararası ilişkilere giriş: Tarih, teori, kavram ve konular* (s. 79-99). İstanbul: Küre Yayınları.
- Pant, H. V. (2017). The End of Non-Alignment?. *Orbis*, 61(4), 527-540. <https://doi.org/10.1016/j.orbis.2017.08.004>.
- Pennington, J., Stambaugh, A., Lendon, B. (2023). *Medvedev says Russia could use nuclear weapon if Ukraine's fightback succeeds in latest threat*. Erişim Tarihi: 30.08.2023, <https://edition.cnn.com/2023/07/31/europe/medvedev-russia-nuclear-weapons-intl-hnk/index.html>
- Prashad, V. (2019). *Esmer milletler: Halkların Üçüncü Dünya tarihi*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Robinson, W. I. (2002). Küresel kapitalizm ve ulusötesi kapitalist hegemonya: Kuramsal notlar ve görgül deliller. (Türközü, E. ev.). *Praksis*, 8, 125-168.
- Sadri, H. A. (1999). Nonalignment as a foreign policy strategy: dead or alive. *Mediterranean Quarterly*, 10(2), 113-135.
- Sander, O. (2020). *Siyasi tarih 1918-1994*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sapolsky, H. M. (2019). Continuity and change in a second Cold War. *China International Strategy Review*, 1(1), 213–222. doi: 10.1007/s42533-019-00021-y.
- Seshasayee, H. (2022). Back to the future? India's stance on the war in Ukraine. *TI Observer*, 21, 30-34.
- Seyaz, A. (2024). Change and continuity in North European Security: Finland and Sweden's membership in NATO. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 12(1), 129-141. DOI: 10.14782/marmarasbd.1431218.
- Sidiropoulos, E., Gruzd, S. (2022). If you're not against them, are you with them? South Africa, Active Non-Alignment and the war in Ukraine. *TI Observer*, 21, 12-17.
- Singham, A. W., Hune, S. (1986). *Non-alignment in an age of alingments*. Harare: The College Press.
- Singham, A. W., Hune, S. (1987). The Non-Aligned Movement and world hegemony. *The Black Scholar*, 18(2), 48-57. doi: 10.1080/00064246.1987.11412752

-
- Sönmezoğlu, F. (2009). “Bağlantısız Üçüncü Dünya”dan “evre lkeleri”ne. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (41), 1-8.
- Srivastava, N. (2023, Nisan 29). *Leaked papers reveal proxy war in Ukraine*. Erişim Tarihi: 30.08.2023, <https://www.tribuneindia.com/news/comment/leaked-papers-reveal-proxy-war-in-ukraine-502932>
- Strydom, H. (2007). The Non-Aligned Movement and the Reform of International Relations. A. V. Bogdandy ve R. Wolfrum (Ed). *Max Planck Yearbook of United Nations Law Volume 11* (s. 1-46). Brill: Netherlands.
- şöhret, M. (2023). *Afrika'nın kolonyal geçmişinin günümüz devlet yapıları üzerine etkileri*. (omak, H., şeker, B. ř. ve M. şahin Ed.), *Afrika Jeopolitiği*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Tekin, S., Dolu, M. T. (2020). Güney-Güney işbirliğinin ideolojik temelleri: Bağlantısızlar Hareketi ve küresel güney. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (24), 65-81.
- Traub, J. (2022). *Cold War 2.0 is ushering in Nonalignment 2.0*. Erişim Tarihi: 28.08.2023, <https://foreignpolicy.com/2022/07/09/nonalignment-us-china-cold-war-ukraine-india-global-south/>
- Uçarol, R. (2010). *Siyasi tarih 1789-2010*. İstanbul: Der Yayınları.
- Voeten, E. (2000). Clashes in the assembly. *International Organization*, 54(2), 185–215.
- Yunsong, H. (2022). The contemporary relevance of Non-Alignment in the context of the Russia-Ukraine war. *TI Observer*, 21, 35-39.
-